

התאחדות יוצאי מחוז צ'נסטוהוב (דור ההמשך ער) בישראל
 Association of Częstochowa District Jews in Israel
 P.O.B 65050 Tel Aviv 61650 – Tel:03-6749322 – טל: 61650 – תל אביב
 E mail: czestochowajewsinsrael@gmail.com

פברואר 2018

אנדרטת / קבר אחים אי"ל – ארגון יהודי לוחם

מחבר: Wiesław Paszkowski, מוזיאון צ'נסטוהובה, המחלקה להיסטוריה, המרכז לתיעוד של צ'נסטוהובה
 תרגום לעברית ועריכה: אלון גולדמן

אנדרטה זו היא גם קבר אחים הממוקם במתחם I של בית הקברות, מימין לשביל הכניסה הראשי, ברחבה המרכזית. האנדרטה בנויה בצורת *Aedicula*, מבנה המורכב משני עמודים עם נדבך עליון, מבנה שניתן למצוא רבים כמוהו בבית קברות זה.¹

האנדרטה מורכבת מעמודי בטון כבדים המוצבים על בסיס נמוך. ביניהם במרכז שקוע לוח מסיבי מודגש מגרניט שחור עליו נכתבו שמות. משני הצדדים יש תבליטים של מנורות מסוגנות עם נרות דולקים. שני צמדים של עמודים מעוגלים מעל עמודי הבטון וביניהם לוח אופקי המכיל את כתובת האנדרטה הראשית. השיא הוא בצורה של פריזמה שטוחה על קרן אופקית מסיבית. שני לוחות תחתונים המכילים כתובות, נוספו משני צדי האדיקולוס. בחזית האנדרטה יש מסגרת בנויה עם עמודים נמוכים התוחמת את שטח הקבר. במקור היו שרשרות מתכת בין העמודים ולפידים.

מבנה האנדרטה הנוכחי הינו תוצאה של שיפוץ שבוצע על ידי מועצת העיר בשנת 2012, שבמהלכו הלך לאיבוד השלט המרכזי. מרכיבים שונים שוחזרו, ולוחות אבן מגרניט אפורה הורכבו והחליפו את הכתובות הישנות המקוריות שנשחקו ודהו עם השנים ונוצרו תוך שימוש בתבנית של הכתובות המקוריות והכתובות שדהו מהמקור.

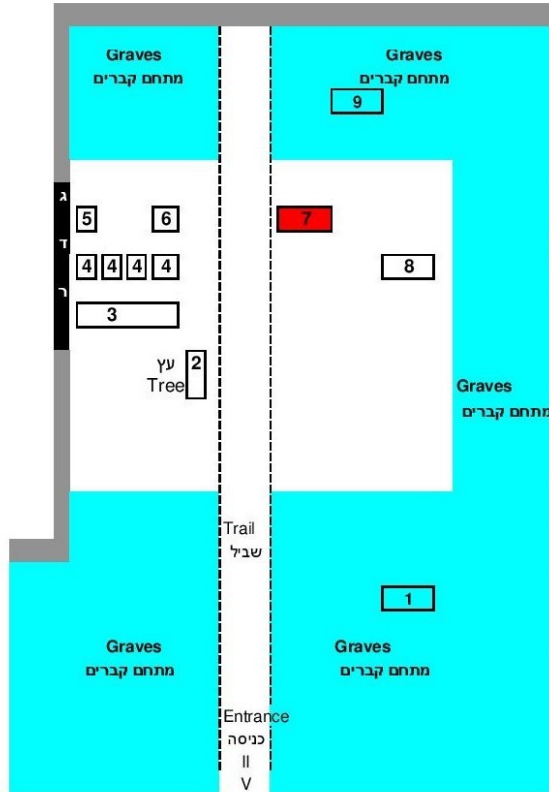
¹ Aedicula- a composition consisting of two pillars, columns or pilasters which support the entablature with a pediment (outpost).

התאחדות יוצאי מחוז צ'נסטוהוב (דור ההמשך ער) בישראל
 Association of Częstochowa District Jews in Israel
 P.O.B 65050 Tel Aviv 61650 – Tel:03-6749322 – טל: 61650 – תל אביב 65050
 E mail: czestochowajewsinsrael@gmail.com

מתחם קברי אחים - בית העלמין היהודי בצ'נסטוהובה Mass Graves complex - the Jewish cemetery in Czestochowa

15.5.2018

ארגון יוצאי צ'נסטוהוב בישראל
 ת.ד. 65050
 תל אביב 6165001
 טל" נייד: 054-5629355

- 1 קבר האדמו"ר מפילץ - הרב יוסטמן
Rabbi Justman Grave
- 2 קבר הרב נחום אש
Rabbi Nachum Asz Grave
- 3 קבר אחים קורבנות האסאג והגיטו הקטן - 20.7.43
Mass Grave of Hasag & Small Ghetto victims - 20.7.43
- 4 קברי אחים אינטליגנציה - 20.3.43
Mass Graves of Intelligence - 20.3.43
- 5 קבר אחים 6 הפרטיזנים - 19.3.43
Mass Grave the 6 Partisans - 19.3.43
- 6 קבר אחים תוקפי הרכבת - 22.4.43
Mass Grave - Ostbahn Operation Victims - 22.4.43
- 7 קבר אחים אי"ל - ארגון יהודי לוחם - 4.1.43
Mass Grave ŻOB - Jewish Fighting Organization - 4.1.43
- 8 קבר אחים אי"ל - לוחמי הבונקר - 26.7.43
Mass Grave - ŻOB, Bunker victims - 26.7.43
- 9 קבר קורבנות הפוגרום בקיילצה - גרושקה ורמבק - 4.7.46
The Kielce Pogrom victims 4.7.46 - Gruszka & Rembak

הגדר בעורף הקברים 5,4,3 שמשה כמקום הוצאה להורג
 The fence at the back of Mass Graves 3,4,5 served as an execution wall

הכתובת הראשית על האנדרטה, ביידיש ובפולנית, ביטאה את כוונות המחברים:

**תהיזה לאותם זיבורים שמתו
 כאמאק האלוין עם הכופשים
 4.1.1943**

רק שמות משפחה ושמות פרטיים נרשמו:

Zylberberg Mojtek / Glanc Rywka / Fajner Icchok / Fiszlewicz Mendel / Abramowicz Sumek
 / Potaszewicz Harry/ Pejsak Heniek / Tencer Heniek / Szczekacz Pola / Szczekacz Dosia /
 / Rozenberg Mojsze / Frajman Hersz / Frajman Rywka
 Blechsztajn Ojzer / Bram Bela / Blank Lolek / Berkensztadt Mojsze / Berkensztadt Rajzele /
 Eksztejn / Fajgenblat Mojsze / Gliksztajn Jehuda / Gliksztajn Lutek / Goldberg / Najman
 / Hipek / Hirs Pola / Haftka / Jakubowicz Szymsia / Kopiński Władek
 Kantor Josek / Kapłan Abram / Mass Jadzia / Rypsztajn Kuba / Rozenwajg Marysia /
 Rzański Izidor / Rodał Mojsze / Radoszycki / Samsonowicz Pinek / Szuldmann Wigdor /
 / Szymanowicz Izrael / Szydłowski Lejzor / Sielcer Dawid / Sztull
 Szajn Joachim / Szajn Perła / Tuchmajer Mojsze / Trembacki / dr Wolberg Adam / Windman
 Icchak / Wojdzisławska Lunia / Wajskopf Michał / Wajntraub Mietek / Wiernik / Wigodzki /
 Żarnowiecki Zukon / Zylberszac Mojsze / Zborowska Bela / Zajde Abram

התאחדות יוצאי מחוז צ'נסטוהוב (דור ההמשך ער) בישראל
Association of Częstochowa District Jews in Israel
P.O.B 65050 Tel Aviv 61650 – Tel: 03-6749322 – טל: 61650 – תל אביב 65050
E mail: czestochowajewsinsrael@gmail.com

Lubling Mojsze / Rozyne Jakub / Rozyne Estera / Asz Mendel / Birencwajg Machel /
/ Birencwajg Adasa / Blumenkranc Fiszel / Rozensztejn Natan / Lewensztajn Mojsze
Kałka Berek / Kałka Józef / Lichter Kopel / Brzuska Zelig / Brzuska Lipman / Brzuska
Mordchaj / Kuszniur Chaim / Wilinger Mendel / Tenebaum Lejb
Brener Chana / Brener Chaim / Brener Machcia / Brener Nelli / Berliner Basia / Berliner
Icchak Hersz / Berliner Natan / Doński Lejb / Dońska Liba / Dońska Dwojra / Dońska Saba /
Fiszel Abram kantor / Frank Lejbuś / Frank Hela / Frank Oleś
Gwereman Dow / Goldminc Abram Icek / Goldminc Cypra / Goldminc Natan / Goldminc
Genia / Goldminc Lolek / Horończyk Idesa / Horończyk Henoch / Krauze Grojnm / Krauze
Telca / Krauze Wolf Aron / Krauze Chana / Krauze Dana / Krauze Jakub / Wajchman Kuba
Krakauer Szmul / Krakauer Iśka / Krakauer Różka / Krakauer Gitla / Krakauer Zyskind /
Krakauer Frandla / Krakauer Wolf Aron / Krakauer Abram Józef / Krakauer Josek / Krakauer
Sala / Koniecpolski Eli / Koniecpolska Gitla / Niemirowski Szmul / Wajchman Bala /
// Wachtel Henryk

המפתח לקריאת האנדרטה הוא תיאור של האירוע ההיסטורי.

ב 4 בינואר 1943, בשעות הבוקר המוקדמות (בסביבות 5:00), הגיע סגנו של סרן פול דגנהרדט, סגן רוהן, ל"רינק ורשבסקי" (שוק ורשה – כיום ככר גיבורי הגטו plac Bohaterów Getta)². על פי פקודותיו, כל קבוצות האנשים שיצאו מ"הגטו הקטן" היו תחת משמר כבד, כדי למנוע מאלה שהיו מובטלים להתחמק מלצאת למחנה העבודה ולהסתתר מן המשטרה הגרמנית. מאוחר יותר הבחינו דיירי הגטו כי כל האזור מוקף במשטרה העוקבת אחריהם בתשומת לב.

בשעה 10:00 אמר סגן רוהן לכל היהודים תושבי ה"גטו הקטן" להתאסף ב"רינק ורשבסקי", ובכללם כל עובדי היודנראט ומשרדיהם, עובדי המטבח והסדנאות. אקציה זו כוונה בבירור לאלה המועסקים במנגנון המשרד של היודנראט, וכן לאלה שחמקו מעבודה) מסיבות אידיאולוגיות, חלק מהצעירים ב"ארגון היהודי הלוחם "ŻOB - לא רצו לעבוד אצל הגרמנים. (במהלך הסלקציה שבוצעה על ידי הסגנים רוהן וסאפרטה, נעצרה תחת משמר גרמני כבד קבוצה של כמה מאות אנשים חלשים וקשישים. כמו כן נלקחה למעצר קבוצה שלמה של צעירים אשר במקור התגוררה בבית ברחוב Nadrzeczna 66 שם היה הסניף של אי"ל (קבוצה שנקראה "קבוצה 66" נגזרת מהכתובת). זה היה "העונש" על איחור בהגעה לסלקציה בכיכר.

בהמשך, נצטוו השוטרים היהודים לחפש ילדים שמסתתרים. הואיל ובהתחלה הם לא מצאו אף אחד, סגן רוהן אסף אותם יחד והכריז שכל אחד מהם (אנשי המשטרה היהודית) צריך למצוא ולהביא לפחות שני ילדים אחרת הוא מסתכן בראשו שלו. עכשיו החלו השוטרים לפעול באכזריות רבה, לפרוץ לדירות, להוציא ילדים מתחת למיטות, ממרתפים ומעליות הגג.

הילדים שנתפסו, הועמסו על עגלות ששימשו לסילוק פסולת ונשלחו לתחנת המשטרה הפולנית ברחוב Piłsudskiego 21. לאחר מכן הגיע התור של אלה שהיו במעצר בכיכר. הגרמנים לא ציפו לקשיים כלשהם. עם זאת, "קבוצת 66", בפיקודו של מנדל פישלביץ' (אשר הצליח לברוח ממחנה המוות בטרבלינקה), החליטה כי הם לא יאפשרו להוציא אותם לטרנספורט ללא התנגדות. קולות הירי היו אמורים להיות הסימן לאנשים להמלט. פישלביץ' וידידו יצחק פיינר יצאו לפעולה של התנגדות מזוינת. פישלביץ' ירה בסגן רוהן ופצע אותו, אבל האקדה נתקע עם כדור עקר והוא לא יכול לירות בשנית. לפיינר היה רק סכין, בו עשה שימוש והצליח לפצוע קלות את סאפרטה. המומים לרגע ירו השוטרים הגרמנים במורדים, הרגו את פישלביץ' ופצעו את פיינר. רק שתי בנות הצליחו לנצל את המהומה. הם היו מקבוצת נוער אחרת - ה"קיבוץ". מבלי שמישהו הרגיש הם עברו והצטרפו לאלה שלא נבחרו בסלקציה.

² This reconstruction is based on the memoirs of Ada Ofir (a copy of the article is in the author's possession), a report by Sara Gutgold-Edelist (a copy is in the author's collection); the book: B. Arenstein, *Churban Czenstochow*, [bmw] 1948, p. 197; L. Brener, *Widersztand un umkum in czenstochower geto*, p. 95 and pp' 118–121; Sz. Waga, *Churbn Czenstochow*, Buenos Aires 1949, pp. 197–203.

התאחדות יוצאי מחוז צ'נסטוחוב (דור ההמשך ער) בישראל
Association of Częstochowa District Jews in Israel
P.O.B 65050 Tel Aviv 61650 – Tel:03-6749322 – טל: 61650 – תל אביב
E mail: czestochowajewsinsrael@gmail.com

כל היהודים שהיו בכיכר אולצו להרים את ידיהם ולצעוד אל מאחורי גדר תיל. מתוך הקבוצה שעמדה הכי קרוב למקום האירוע, בחרה המשטרה בכל אדם עשירי - עשרים ושישה אנשים. כל אחד מהם נידון למוות. ביניהם היה מפקד המשטרה היהודית וחבר היודנראט, מאוריצי גלסטר. עד אז, בעלי תפקידים בולטים בגטו התחמקו מכל פעולת דיכוי. במאמץ רב, ראש היודנראט, ליאון קופינסקי, הצליח לשחרר את גלסטר. השאר הובלו מעבר לגדר עד לקיר הבית הסמוך ונורו במקום.

[אחד מהם היה הירש פריימן, אביה של עדה אופיר פריימן, שהסתיר את משפחתו בזמן חיסול הגיטו הגדול בבונקר ב – 24 Sary Rynek - א.ג.]

מאות יהודים שהיו במעצר ב"רינק ורשבסקי" הוקפו על ידי המשטרה גרמנית והובלו לתחנת המשטרה ברחוב Piłsudskiego. הגרמנים המשיכו לחפש בשטח הגיטו. אחד מהם הבחין בשתי נשים, אם ובת, שיצאו מדירתן וניסו לעבור לצד ה"ארי". הם נשאו כסף ודברי ערך. הוא ירה לעברן אבל החטיא. עם זאת, אחת מהן נעצרה. הוא הורה להן למסור לו את כל מה שהיה להן ואז אמר להם ללכת. כשהן עזבו הוא ירה והרג את שתיהן במקום.

כאשר קבוצות עובדים חזרו לגיטו ממקומות העבודה שלהם, רבים מהם לא יכלו למצוא את בני משפחתם - אלה שנורו או שהובלו לתחנת המשטרה. הם ראו את עשרים ושבע הגופות מוטלות ברחוב. ביניהם, הם הכירו חברים ובני משפחה. כבר לאחר רדת החשכה נקברו גופותיהם של עשרים ושבעה קברים בשני קברי אחים, ליד גופות האם והבת. במשך זמן רב עמדו אנשים ליד הקברים. הם התפזרו רק כאשר הצטוו לעשות זאת.

[עדותה של דורקה ברם (מארכיון לוחמי הגיטאות) שהיתה נוכחת במקום בסוף המאמר – א.ג.]

למחרת היום ניסה יו"ר היודנראט, ליאון קופינסקי, לשחרר את אלה שנכלאו ברחוב Piłsudskiego. הוא טען שחלק מהם חיוניים לעבודה שהיודנראט הצטווה לבצע. סגן רוהן הצהיר שהם ישוחררו אם המשטרה היהודית תספק את אותו מספר של ילדים ומבוגרים בעלי "ערך נמוך יותר". המשטרה היהודית שוב יצאה למצוד אחר ילדים שמסתתרים. החילופים בוצעו בכיכר תחנת המשטרה. מאוחר יותר הועברו לרדומסקו 200 ילדים וכמה מאות מבוגרים. משם, יחד עם יהודים אחרים מהעיר, נשלחו למחנה ההשמדה בטרבלינקה.

בינואר 1946 אירגן הוועד היהודי בצ'נסטוחובה (שבראשו עמד אז ליבר ברנר) את הוצאת גופות הנרצחים מה 4 בינואר 1943 ממקום קבורתם בכיכר והעברתם לקבורה בבית העלמין. הקהילה היהודית המקומית השתתפה באירוע. הגופות שנמצאו הועברו לבית העלמין היהודי ונקברו בקבר אחד. באחד התצלומים ניתן לראות לוח עץ זמני עם כתובות פולניות ויידיש, שהונחו על הקבר:

התאחדות יוצאי מחוז צ'נסטוחוב (דור ההמשך ער) בישראל
 Association of Częstochowa District Jews in Israel
 ת.ד. 65050 תל אביב 61650 – טל: 03-6749322 – P.O.B 65050 Tel Aviv 61650
 E mail: czestochowajewsinsrael@gmail.com

צילום: לב קושניר

**כבוד קדושים לזכר קורבנות אכזריות הנאצים שנספו באטו צ'נסטוחובה
 ב 4 בינואר 1943
 יהי זכרם ברוך**

Fajner Izak / Fiszlewicz / Amsterdam / Iszajewicz Dow / Haftka Jojne / Hammer / Wiernik /
 Wajdenbaum Moszek / Wygodzki Szmul / Zilberszac Abram Dawid / Trębacki Lejzor [?] /
 Eksztajn // Frajman Hersz / Potaszewicz / Rodał Moszek / adwokat / Natan Aron /
 // Rozensztajn / Rychter Jakób / Szeleer Dawid / Sztal Boruch / Gedalia Goldberg

רשימה של עשרים גברים מופיעה על השלט.

שלוש שנים מאוחר יותר, כאשר השלט הזמני כבר לא היה קריא הוצב לוח עם כיתוב אחר במקום.

ההבדל בין הכתובות באידיש ובפולנית הוא ייחודי, הראשון הוא תרגום מדויק: "תהילה נצחית לגיבורים שנפלו במהלך ההתקפה החמושה הראשונה על התליינים הגרמנים". ניתן לראות כי האנדרטה לא הוקדשה לקורבנות אלא לגיבורים. גם מעגל המונצחים הורחב במידה ניכרת. בנוסף לשמות המשתתפים באירוע שהתרחש ב 4 בינואר 1943, נוספו רבים אחרים (כפי שמעידים הבדלים משמעותיים: טעויות כתיב, השמטות של אנשים).

התאחדות יוצאי מחוז צ'נסטוחוב (דור ההמשך ער) בישראל
Association of Częstochowa District Jews in Israel
ת.ד 65050 תל אביב 61650 – טל: 03-6749322 – P.O.B 65050 Tel Aviv 61650
E mail: czestochowajewsinsrael@gmail.com

על השלטת המרכזי נחרטו 13 שמות של לוחמים (כנראה היה מגרניט שחור): מפקד אי"ל מדרכי "מויטק" זילברברג, רבקה גלנץ, פיינר ופישלביץ', ארבעה פרטיזנים הידועים בפעולות מזוינות אחרות, האחיות הצעירות של שצ'קאץ' שהקימו את "קבוצת 66", שלא נזכרה ברשימות ובזיכרונות של מוישה רוזנברג, ושל הזוג פריימן. הירש פריימן היה אחד מקורבנות ההוצאה להורג, ומ-1905 היה גם פעיל בונד ידוע. אשתו, רבקה, היתה גם היא מדריכת בונד מכובדת. ב-1906 נפצעה קשה. ב-4 בינואר 1943, כששמעה את החדשות על מות בעלה, קבלה התמוטטות נפשית. היא לקחה את הנכד שלה והתנדבה לצאת לטרנספורט, בידיעה שהמשמעות הינה מוות. סדר האירועים הזה קבע היררכיה מסוימת ונעשה סמלי, בו בזמן, רשימת השמות סתרה את הכתובת - במיוחד בניסוח הפולני.

[הירש פריימן היה האב שדאג למסתתרים בבונקר ב-24 Stary Rynek ורבקה אשתו הסתתרה בבונקר יחד עם עדה אופיר פריימן ביתה – א.ג.]

במקומות אחרים על האנדרטה מוזכרים שמות של רבים מחברי "קבוצת 66", שבתקופת חיסול הגטו מנתה חברים רבים אבל הפעילים המרכזים שלה היו:

[Izio Fajner](#), [Mietek Ferleger](#), [Mendel Fiszlewicz](#), [Lolek Frankenberg](#), [Harry Gerszonowicz](#), [Rysia Gutgeld](#), [Lusia Gutgold](#), [Sara Gutgold](#), [Hipek Heiman](#), [Pola Hirsz](#), [Jadzia Mass](#), [Awiw Rozyner](#), [Marysia Rozencwajg](#), [Saba Rypstajjn](#), [Kuba Rypstajjn](#), [Maniek Rozencwajg](#), [Dosia Szczekacz](#), [Pola Szczekacz](#), [Mietek Wajntraub](#), [Lunia Wojdzisławska](#), [Icek Windman](#), [Zborowska](#), [Samsonowicz](#), [Wojdzisławski](#), [Frankenberg](#), [Benclowicz](#).³

מי היו גיבורי האנדרטה האחרים? ביניהם היה מאכל מיכאל בירנצוויג, המוזכר יחד עם אשתו חנקה הדסה. בימי לימודיו היה מיכאל פעיל בתנועה הציונית, אך מאוחר יותר עבר לארגון קומוניסטי. בתקופת הכיבוש הוא הועסק כרפד ועד מהרה הפך למנהל היהודי של מפעל הרהיטים (Moebellager - ב-20 ul. Wilson). במהלך הטרנספורטים ההמוניים של ספטמבר ואוקטובר 1942 הציל מאות אנשים, סייע לבורחים מרחובות שהיו במצור והסתיר אנשים במפעל הרהיטים ה-Moebellager. אחר כך הוא הבריה אותם ל"גטו הקטן". תנועת ההתנגדות הוקמה

³ The account of Sara Gutgold-Edelist.

התאחדות יוצאי מחוז צ'נסטוהוב (דור ההמשך ער) בישראל
Association of Częstochowa District Jews in Israel
P.O.B 65050 Tel Aviv 61650 – Tel:03-6749322 – טל: 61650 – תל אביב 65050
E mail: czenstochowajewsinsrael@gmail.com

בשלב מוקדם מאוד, בתקופת הסלקציות והסגרים, בתקופת האימה והטרור הנוראים ביותר. הוא נהנה מעמדת הסמכות הגבוהה ביותר בקרב חבריו. ב 8 ביוני 1943 הצליח מיכאל לחמוק ולא נתפס על ידי המשטרה. עם זאת, באותו יום, אמו מתה, אשתו נעצרה, ולאחר יומיים הוצאה להורג. למיכאל היה "ניירות אריים", אבל הוא לא ניסה להציל את עצמו בבריחה מצ'נסטוהובה. הוא נשדד על ידי הפולנים שהסתירו אותו והוסגר לידי הגרמנים, שהרגו אותו, בבית הקברות היהודי ב 28 ביולי 1943, יחד עם קבוצה של שישים יהודים⁴.

אדם וולברג, הרופא, מוזכר גם הוא באנדרטה. הוא היה רופא עור וקצין צבא מקצועי, סרן בגדוד של Czestochowa, הוא השתתף במלחמה ב 1939 ונפל בשבי. לאחר ששוחרר מהשבי עבד כרופא של האגודה לשמירת בריאות האוכלוסייה היהודית (TOZ), הוא היה אחד המארגנים והמנהיגים של המחתרת. במיוחד בלט בהתנגדותו החריפה לפעילות מועצת הזקנים (היודנראט). הוא העדיף התנגדות מזוינת נגד הגרמנים, ובדיונים של הארגונים היהודים השונים בסוף 1942 להקים ארגון יהודי חמוש ייצג את מפלגת הבונד, והוצע על ידו לתפקיד המפקד הצבאי. בנסיבות לא ידועות השתלטו על הנהגת אי"ל קבוצה צעירה של פעילים ציונים אשר היו חסרי ניסיון וידע בנדרש לפעילות מחתרתית חמושה. אדם וולברג נחשף, ונתפס על ידי הגרמנים, וב 19 במרס 1943 נורה למוות. הוא היה ראוי למקום בולט יותר על האנדרטה. עם זאת, בשנת 1949, לא ניתן היה לרשום את דרגתו בצבא הפולני והיה צורך להסתירה.

משה לובלינג היה אחד החברים הפעילים ביותר בקולקטיב Arbeter Rat, אשר הגן באופן פעיל על האינטרסים של פועלי כפייה יהודים בשנים 1941 ו- 1942. הוא נשלח לטרבלינקה והיה בין עובדי הכפייה של המחנה. הוא היה אחד ממארגני ומנהיגי המרד בטרבלינקה בו נספה באוגוסט 1943. הוא לא היה נוכח בצ'נסטוהובה בינואר 1943, אבל הוא נחשב כבר בין הגיבורים. זה סלל את הדרך ששמו ירשם על האנדרטה.

הפתעה היא הכללת שמו של החזן אברם פישל מבית הכנסת החדש על האנדרטה. הוא נולד ב 1885 בסוסנוביץ (Sosnowiec). הוא היה מורה לזימרה וחזן, ועל פי דיווחים של אנשים שונים, נספה ב 22 בספטמבר 1942 ברחובות צ'נסטוהובה, כאחד הקורבנות הראשונים באקציה. גופתו נקברה כנראה בקבר ברחוב קאווייה. אשתו ושלוש בנותיו נספו בטרבלינקה. רק בת אחת שרדה את המלחמה - לאה דנציגר, אשר חיתה בלודז' עם "ניירות אריים"⁵.

ראוי לציין את השמטת שמן של שתי הנשים שנרצחו באותו יום (רק מחבר אחד מזכיר אותן - שלמה ואגה), אף על פי שבעת העברת הגופות מהקברים הזמנים היו צריכים לחשוף אותן שוכבות זו לצד זו.⁶

על האנדרטה יש קבוצות של שמות משפחה: ברנר, דונסקי, פרנק, גולדמיניץ, קראוז וקראוור. הראשונה מבין שמות המשפחה הללו היא דוגמה טיפוסית. חנה, חיים ומאצ'ה ברנר הם האם, אח וגיסה של יו"ר הוועד היהודי בצ'נסטוהובה. הם באו מן העיירה הקטנה Turzysk ב Wołyn. הבן, ליבר, הביא את אמו האלמנה כנראה לפני המלחמה. ב - 1942 גורשה חנה לטרבלינקה ונרצחה שם. אחיו ואשתו המשיכו לגור Turzysk ונספו שם בשנת 1942.⁷ נלי המוזכרת איתם היתה כנראה ביתם.

כפי שניתן לראות, האנדרטה הפכה למקום זיכרון לאנשים ואירועים שונים. היא הוקדשה רשמית למשתתפים ולגיבורי הניסיון הראשון של ההתנגדות המזוינת ב 4 בינואר 1943, שבועיים לפני שהדבר קרה בגטו ורשה, שם הותקפו הגרמנים ב 18 בינואר 1943. תושבי צ'נסטוהובה טענו לקדימות היסטורית מאחר וזה היה מקרה ההתנגדות ה"ראשון". מאחר והמשתתפים היו לוחמי אי"ל, כל הקבוצה הונצחה באנדרטה זו, כולל שמות מנהיגיה ורבים מחבריה. גם שמות המייסדים והמנהלים של קולקטיב Arbeter Rat מופיעים על האנדרטה, כמו גם מי שהיו בשלב מאוחר יותר אסירים בטרבלינקה והשתתפו במרד שם.

⁴ L. Brener, *Widersztand...*, pp. 105–106.

⁵ *Czenstochower Yidn*, Nowy Jork 1947, p. 216; Arenstein, *Churban Czenstochow*, p. 92, as well as his daughter's account provided in 1970 to the Yad Vashem Institute.

⁶ Sara Niemirowska and Bronisława Markowicz rest in another part of the Cemetery in grave No. 1159/4113.

⁷ Based upon statements by family members made at the Yad Vashem Institute; accessed in The Central Database of Shoah Victims' Names, www.ysdvashem.org (accessed 03/10/2011).

התאחדות יוצאי מחוז צ'נסטוהובה (דור ההמשך ער) בישראל
 Association of Częstochowa District Jews in Israel
 ת.ד. 65050 תל אביב 61650 – טל: 03-6749322 – P.O.B 65050 Tel Aviv 61650
 E mail: czestochowajewsinsrael@gmail.com

על האנדרטה הונצחו גם שמות של בני משפחות יהודיות שאינן מצ'נסטוהובה אשר נספו במועדים ומקומות שונים.

צרותה של דורקה ברם - ארכיון לוחמי האיטלקים, תיק 553, מקור אוספים

שני פתקים שהוטמנו באדמה בתוך בקבוק ליד קברם של 25 יהודים שנרצחו באקציה השנייה בגטו הקטן בצ'נסטוהובה ב - 4/1/1943. הפתקים התגלו בזמן העברת הנספים אל קבר מסודר (אקסהומציה) אחרי השחרור. לתיק מצורפת עדות קצרה מפי דורקה ברם - שטרנברג (Dorka Bram - Sternberg), שהיתה עדה לרצח 25 היהודים. בפתקים נכתב כך:
 "מנדל פישלביץ' (Mendel Fiszlewicz) ז"ל; נפל מות גיבורים מידי קלגסים ב - 4/1/1943; מצדיעים לזכרו; יישאר בזיכרוננו לעד"
 "הנריק שיילצר (Henryk Sielcer); ינואר 1943; הוא היה בן 22".

Ghetto Fighters' House

B.P. Mendel Fiszlewicz
 Żołnierz śmiały i bohater
 z m. Czeska
 zm. 4 stycznia 1943r.
 Cześć Jego Pamięci!
 1/5 1943

Ghetto Fighters' House

Henryk Sielcer
 8/1/43
 żył w 1943
 przed 22 lat
 Wskazyje grobowi chodzący w Czeska
 chod 3/1/1946. Wskazyje grobowi
 we flakach
 4/1/1943. pamięć chodzący w naszym ghetcie

התאחדות יוצאי מחוז צ'נסטוהובה (דור ההמשך ער) בישראל
Association of Częstochowa District Jews in Israel
P.O.B 65050 Tel Aviv 61650 – Tel:03-6749322 – טל: 61650 – תל אביב 65050
E mail: czestochowajewsinisrael@gmail.com

דורקה שטרנברג לבית ברם ילידת צ'נסטוהובה, עובדת בית לוחמי הגטאות בשנת 2009, היתה עדה לרצח זה. כפי שהיא מסבירה בעדותה (המצורפת לתיק), בבוקר 4/1/1943 הוציאו הגרמנים את היהודים מן הגטו הקטן בצ'נסטוהובה וריכזו אותם בכיכר הקטנה שלידו. מקהל היהודים נבחרו יהודים למשלוח למחנה טרבלינקה (Treblinka). דורקה עמדה על קצות אצבעותיה כדי להיראות גבוהה ולא שולחה. שני חברי הארגון היהודי הלוחם, מנדל פישלביץ' ואיזי פיינר (Izya Feiner) התנפלו על גרמנים בסכין ובאקדח ונורו במקום (היא שמעה את צעקות הגרמנים ואת יריותיהם). מיד אחר כך, כפעולת עונשין, בחרו הגרמנים 25 (עשרים וחמישה) יהודים מקרב אלה שלא שולחו לטרבלינקה וירו בהם אחד – אחד לנגד עיני היהודים. בין הנרצחים היתה חברתה של דורקה מ"בית יעקב", אידה באום (Ida Baum). לאחר מכן שולחו היהודים בחזרה לגטו הקטן. כמה יהודים מהקהל הצטוו לקבור את המתים. לאחר שקברו את הנרצחים חזרו גם הקוברים אל הגטו.

עדותה המלאה של דורקה שטרנברג:

דורקה היתה נוכחת באקציה של 4/1/1943 בכיכר הקטנה (Maly Rynecek) שליד הגטו הקטן בצ'נסטוהובה. דורקה גרה בגטו הקטן. באותו יום, 4/1/1943, נערכה אקציית גירוש לטרבלינקה (השמועות אמרו שהגרמנים ביקשו להשלים מכסת מגורשים מרדומסקו). בבוקר הוצאו היהודים מבתיהם ורוכזו בכיכר הקטנה. התחילה אקציה. "פתאום אנחנו שומעים ירייה או שתיים, צריחות של גרמנים (שנפצעו) – 'בנדיטים', ולא ראיתי מה קורה, הייתי נמוכה, ולמרות שעמדתי על קצות האצבעות כדי שאני אהיה גבוהה יותר ולא איראה כקטנה וזה יציל אותי ממשלוח, לא ראיתי מה קורה. פתאום אנחנו רואים שהגרמנים לקחו מתוך היהודים שנותרו לאחר המשלוח לטרבלינקה (כל הנשארים היו צעירים) 25 בחורים ובחורות – ולנגד עינינו ירו בהם אחד-אחד. בין ה 25 היתה ידידתי הטובה מ'בית יעקב' (בית ספר דתי לבנות), אידה באום (Ida Baum) כבת 18. אני זוכרת את התמונה עד היום – אם נוגעים בזה הכול נעמד נגד עיניי מחדש. מה התברר לנו אחר כך :

מנדל פישלביץ' ופיינר בזמן האקציה הזו היו בבונקר של המחתרת. הם התלבטו אם לצאת ולהתייצב. בכל זאת החליטו כן ולקחו אתם את האקדח שהיה אז וגם כלי חד, סכין, שבביל לעשות מעשה. ואמנם ניגשו ועשו זאת. ירו בגרמני והוא נפצע בידו. השני התנפל על גרמני אחר, גם פצע אותו, ובמקום שמענו את היריות של הגרמנים בהם. הבחורים נהרגו במקום.

אחרי היריות (ב – 25) אמרו לנו לחזור לגטו הקטן. חזרנו לגטו בצרחות ובבכי. שם, במקום הרצח, נשארה רק קבוצה קטנה של גברים יהודים שהגרמנים בחרו בהם כדי שיקברו את 25 הקרבנות ואת שני המורדים. אחר כך חזרו הקוברים לגטו. המידע על הקבורה היה מהם. ברחוב קאוויה (Kawia) מס' 22 יש קבר אחים של נרצחים. אולי 25 הנרצחים הועברו לשם בינואר 1946 (אקסהומציה).

מויטק זילברברג

מאכל בירנצוויג

רבקה גלנץ